



LAKI, JÄRJESTYS JA VÄKIVALTA

RAUHAN LAKI

Lainvoimaiseen tuomioon on alistuttava, vaikka se olisi epäoikeudenmukainen ja vaikka se merkitsisi hengenmenoa. Näin opettaa Sokrates. Kriton on tullut aamunkoitteessa taivuttamaan kuolemaantuomittua Sokratesta pelastamaan henkensä pakenemalla vankilasta. Sokrates kysyy, onko oikein paeta vastoin ateenalaisten tahtoa. Mitä tapahtuisi, Sokrates pohtii, jos hän kohtaisi Ateenan lait ja valtion pakomatallaan. Lait katsoisivat Sokrateen mitätöivän omalta osaltaan lait ja valtion. ”Et kai kuvittele, että sellainen valtio voisi pysyä pystyssä, missä julistetut tuomiot eivät merkitse mitään” (Platon 1999, 50a–b). Jos Sokrates vielä empisi, lait muistuttaisivat hänen olevan avioliitto-, elatus- ja kasvatuslakien kasvatti ja palvelija. Lait ovat taanneet hänelle kaikki samat edut kuin muillekin kansalaisille. Lait eivät kuitenkaan pakota ateenalaisia alistumaan laille ja tottelemaan niitä kuuliaisesti, vaan ateenalaiset ovat vapaaehtoisesti suostuneet noudattamaan lakeja. Jos Sokrates olisi pitänyt näitä lakeja kelvottomina, hän olisi voinut muuttaa pois. Mutta näin hän ei ole tehnyt. Siksi hän on hyväksynyt lakien pätevyuden ja velvoittavuuden, ja siksi lakien ”määräämät rangaistukset on otettava tyyneästi vastaan” (Platon 1999, 51b).

Thomas Hobbes maalaa kauhukuvan siitä maailmasta, jossa näitä lakeja ja niiden kotipaikkaa, valtiota, ei ole: ”pelkkä luonnon tila, siis absoluuttisen vapauden tila, jossa ei ole suvereenia eikä alamaisia, on anarkiaa ja sotatilaa” (Hobbes 1999, 300). Kaikkien so-

dassa kaikkia vastaan ihmisen elämä on yksinäistä, kurjaa, häijyä, raakaa ja vieläpä perin lyhyt. Järjen ansiosta ihminen ymmärtää luonnonlain, joka vaatii ihmisiä solmimaan rauhansopimuksen. Yhteiskuntasopimuksen myötä ”suvereeni saa vallan [...] rangaista ruumiillisella tai rahallisella rangaistuksella tai häpeällä jokaista alamaistaan sen lain mukaan, jonka hän on aikaisemmin laatinut” (Hobbes 1999, 167).

Immanuel Kantin mukaan sellaisessa ihmisyhteisössä, jossa ei ole julkista oikeutta, ei myöskään ole auktoritatiivista tuomaria, joka päättäisi lainvoimaisella ratkaisulla kiistan. Siksi inhimillinen järki vaatii ihmistä siirtymään luonnontilasta oikeuden tilaan. Jokaisen on alistuttava oikeudelliselle pakolle, joka on luonteeltaan ulkoista pakkoa. Oikeus määrittää subjektien ulkoiset vapaudet suhteessa muiden subjektien yhtäläisiin vapauksiin sekä takaa ne vastavuoroisesti pakon kautta. (Kant 1991, 161–163.)

Myös oikeuden ja moraalin toisistaan erottaneen analyttisen oikeustieteen perustajat Jeremy Bentham ja John Austin kytkävät oikeuden, pakon ja yhteiskuntarauhan toisiinsa. Bentham pitää poliittista auktoriteettia, jolla on valta vaikuttaa ihmisten tahtoon ja käyttäytymiseen, välttämättömyytenä yhteiskuntajärjestyksen takaamiseksi. Pätevät ja yleisesti velvoittavat lait ovat tämän poliittisen auktoriteetin säätämiä. Lakien noudattamisen takeeksi on säädetty sanktiot lakien rikkomisesta. (Bentham 1843.) Austin määrittää lain yleiseksi käskyksi. Se eroaa muista tahdon ilmauksista siinä, että käskyn noudattamisen takeena on käskyn antajan valta sekä tämän

tarkoitus ja voima tuottaa pahaa käskyn rikkojalle. (Austin 1995, 21.)

1900-luvun merkittävimpiin oikeustieteilijöihin lukeutuva Hans Kelsen määrittelee oikeuden pakkojärjestykseksi. Kaikkien oikeusjärjestyksien yhteinen tunnusmerkki on se, että ne reagoivat pakkoakteilla ”sosiaalisen vahingollisuutensa vuoksi haitallisina pidettyihin seikkoihin [...] tarpeen tullen fyysisitä väkivaltaa käyttämällä” (Kelsen 1968, 38). Pakkojärjestyksenä oikeus on turvallisuusjärjestys ja rauhanjärjestys. ”Kollektiivisen turvallisuuden päämäärä on rauha” (Kelsen 1968, 43). Kelsen pitää kehittyneen rauhaa turvaavan oikeusjärjestyksen tunnusmerkkinä väkivaltamonopolia. Kaikki sellainen väkivalta on kielletty, joka ei ole oikeusjärjestyksen oikeuttamaa, hyväksymää tai sallimaa. Oikeusjärjestyksen sanktiot ovat puolestaan laillisia ja organisoituja negatiivisia seuraamuksia. Koska oikeusjärjestys sisältää aina pakkomomentin, niin rauhaa turvaava oikeus ei voi koskaan olla täydellisesti rauhan pakoton järjestys vaan ainoastaan kehityssuunnaltaan ”turvallisuus-, siis rauhanjärjestys” (Kelsen 1968, 43).

Suomalaisen oikeusteorian merkkihenkilö Otto Brusiinin mukaan oikeusjärjestys pyrkii ohjailemaan kansalaisten ja viranomaisten toimintaa abstraktien oikeussääntöjen avulla siten, että saavutetaan arvostettuja yhteiskunnallisia päämääriä ja vältetään epäsuotuisia. Oikeussäännöt ”muodostavat mielekkään kokonaisuuden, jossa eri tavoin toteutettu sanktioajatus toimii muurinlaastina: onhan kaiken oikeuden taustana valtiotavallan harjoittama tai uhkaama pakko” (Brusiin 1944, 133).

Filosofien, yhteiskunta- ja oikeustieteilijöiden listaa voisi jatkaa, mutta tämä riittääköön. Yhteistä on ajatus siitä, että laki on välttämättömyys järjestäytyneessä ja toimivassa yhteiskunnassa. Ei ole sellaista yhteiskuntaa, ”jossa ei olisi positiivista oikeutta, joko traditionaalista tai kirjoitettua lakia, common law -järjestelmää tai siviilioikeutta” (Lacan 2006, 103).

LAIN VOIMA VS. IRRATIONAALINEN

VÄKIVALTA

Edellisistä kertomuksista laista voidaan johtaa kaksi väitettä oikeudesta, jonka ymmärrän tässä kaksikasvoisena ilmiönä (ks. Tuori 2000, 138). Oikeuden kaksikasvoisuus tarkoittaa sitä, että yhtäältä oikeus on oikeusnormien eli oikeussääntöjen ja -periaatteiden muodostama oikeusjärjestys. Toisaalta oikeus on oikeudellisia käytäntöjä, joista keskeinen on tuomioistuinten ratkaisutoiminta. Myös lainsäädäntö, viranomaisten hallintotoimet ja oikeustiede ovat oikeudellisia käytäntöjä, joskin ensimmäinen on myös politiikan käytäntö, toinen on myös hallinnon käytäntö.

Ensinnäkin laki ja järjestys kytkeytyvät erottamattomasti toisiinsa. Oikeus ei vain ilmennä yhteiskunnassa vallitsevaa asioiden tilaa tai turvaa vallitsevaa järjestystä, vaan se myös tuottaa järjestystä ja yhteiskuntarauhaa. Vailla toimivaa ja tehokasta oikeusjärjestystä olevan yhteiskunnan kohtalona on turvattomuus ja epäjärjestys. Romahtaneet valtiot ovat esimerkkejä tästä. Järjestyksen edellytys ja tae on legitimi ja tehokas oikeusjärjestys, jossa lait ja oikeudelliset instituutiot ovat hyväksyttävissä, lakeja pääsääntöisesti noudatetaan, lainrikkomuksiin puututaan, lait pannaan lainmukaisessa järjestyksessä täytäntöön, tuomioistuinlaitos on itsenäinen ja toimiva

Toiseksi oikeuteen sisältyy olennaisena ja välttämättömänä osana pakkovalta. Oikeusnormit voidaan panna pakolla täytäntöön. Lainrikkojiin voidaan kohdistaa pakkotoimia. Tämän pakkovallan oikeus on monopolisoitunut erottelemalla laillisen ja laittoman väkivallan. Oikeuden ulkopuolista väkivaltaa ei sallita, vaan se on kriminalisoitu, poikkeuksena laissa määriteltyt ja rajoitetut omankäden oikeuden muodot, kuten hätävarjelu ja pakkotila. Väkivaltamonopoli on olennainen yhteiskuntarauhan elementti.

Oikeudellinen väkivalta ei ilmene niinkään väkivaltana, siinä mielessä kuin se yleensä ym-

märretään, vaan laillisina käytäntöinä ja oikeusjärjestyksen normaalina toimintana. Monopolisoidessaan väkivallan itselleen oikeusjärjestys erottaa ankarasti lain voiman väkivallasta. Lain voima on luonteeltaan väkivaltaa kontrolloivaa lakiin perustuvaa rationaalista voimaa. Ja laki puolestaan ilmaisee yhteisen hyvän, artikuloi yhteisesti jaetut tai hyväksyttävissä olevat normit, arvot, intressit, tavoitteet ja prosessit. Lain näkökulmasta lain ulkopuolinen väkivalta on irrationaalista väkivaltaa. Se on väkivaltaa vailla laillista perustetta: yksittäisiä väkivallantekoja, roskaväen valtaa, vallankumouksellista terroria. Lain rationaalinen väkivalta takaa rauhan, turvallisuuden ja järjestyksen, kun taas irrationaalinen väkivalta johtaa sotaan, rikollisuuteen, turvattomuuteen ja epäjärjestykseen.

Oikeuden juridiset, moraaliset ja filosofiset oikeuttamiskurssit tuovat esiin oikeudellisen väkivallan kyseenalaistamattomana osana kehittyneitä yhteiskuntia. Ilman lakia ei ole turvallisuutta ja rauhaa. Ilman lain auktorisointia pakkoa laki ei ole tehokas. Siispä pakko on turvallisuuden ja rauhan välttämätön edellytys. Rauha, turvallisuus ja järjestys oikeuttavat oikeudellisen pakon. Hegel määrittää abstraktin oikeuden pakottavaksi oikeudeksi, oikeudeksi, johon saa pakottaa. Abstraktin oikeuden vastainen vääräys on väkivaltaa vapautta kohtaan. Oikeudellinen pakko taas säilyttää vapauden läsnäolon, sillä se on vääräyden, ”tuon ensimmäisen väkivallan”, kumoavaa voimankäyttöä (Hegel 1994, 118).

LAKI JA VÄKIVALTA

Onko lain voima erotettavissa oikeuden ulkopuolisesta väkivallasta näin yksiselitteisesti? Walter Benjamin ei hyväksy tällaista yksioikoista erottelua esitellessään oikeudellisen väkivallan (*Gewalt*) kaksi muotoa. Oikeutta ylläpitävä väkivalta on laillista pakkoa ja lainmukaista voimankäyttöä suhteellisen vakaiden olojen vallitessa. Tällainen väkivalta on laillisten

päämäärien palveluksessa. Se on keino järjestyksen säilyttämiseksi. Oikeutta luova väkivalta perustaa oikeusjärjestyksen. Se ei perustu mihinkään voimassaolevaan konstituutioon. Siten oikeus luodaan tyhjästä ja perustava teko saa oikeutuksen vasta jälkikäteen itsensä vakiinnuttaneelta uudelta oikeusjärjestykseltä. Modernissa oikeudessa nämä kaksi väkivallan muotoa ovat aavemaisesti sekoittuneet toisiinsa: ylläpitävä väkivalta luo oikeutta; luova väkivalta on aina jo lupaus voimassaolevasta oikeusjärjestyksestä ja sen jatkuvuudesta. (Benjamin 1977.)

Keskityn oikeutta ylläpitävään väkivaltaan. Oikeustieteessä aiheeseen liittyvänä klassikkona on pidetty yhdysvaltalaisen oikeustieteen professori Robert Coverin artikkelia ”Violence and the Word” vuodelta 1986. Coverin mukaan oikeudellinen tulkintatoiminta aikaansaa väkivaltaa: ”Oikeudellinen tulkinta tapahtuu kivun ja kuoleman kentällä” (Cover 1986, 1601). Tuomari tulkitsee abstraktia lakitekstiä ja esittää tulkintansa lakitekstissä ilmaistun oikeussäännön merkityksestä, minkä seurauksena syytetty tai asianosainen menettää elämänsä, vapautensa, lapsensa, omaisuutensa. Organisoitujen auktoritatiiviset oikeudelliset käytännöt jättävät jälkeensä uhreja, riekaleiksi revittyjä elämiä (Cover 1986, 1601). Cover erottaa lain sanat, tekstit, tulkinnan ja merkitykset lain täytäntöönpanosta ja sen aiheuttamista seurauksista. Oikeudellisissa käytännöissä tulkinta muuttuu väkivaltaiseksi toiminnaksi. Mutta Cover ei kuitenkaan katso tulkinnan olevan oikeuden väkivallaton turvasatama, sillä lain tulkinta kytkeytyy välttämättömyydellä väkivaltaiseen toimintaan. Oikeudessa ei ole mitään, mikä olisi erillään väkivallasta.

Slavoj Žižek erottaa toisistaan subjektiivisen ja objektiivisen väkivallan. Subjektiivinen väkivalta on näkyvää, ja sitä käyttää identifioitava väkivallantekijä. Objektiivinen väkivalta jakautuu systeemiseen väkivaltaan ja symboliseen väkivaltaan. Systeeminen väkivalta on väkivaltaa, joka kuuluu normaaliin asioiden tilaan. Se on ”näkymätöntä, koska se ylläpitää nollatason standardia, jota vasten mielläm-

me jonkin subjektiivisena väkivaltana” (Žižek 2008, 2). Se on kuin fysiikan pimeä aine, jota ei voida havaita, mutta joka vaikuttaa tavalliseen aineeseen. Symbolinen väkivalta puolestaan toteutuu kielessä ja sen käytössä.

Oikeudellinen väkivalta on näkyvintä poliisin toiminnassa tämän käyttäessä fyysisiä voimakeinoja vaikkapa hajottamalla mielenosoituksen, ottamalla henkilön kiinni tai käyttämällä ampuma-asetta. Poliisi toimii kuitenkin viranomaisena eikä niinkään yksilöitävissä olevana subjektina. Jos poliisi ylittää toimivaltuuksiansa rajat, poliisin käyttämä väkivalta saattaa ilmetä subjektiivisena väkivaltana. Muussa tapauksessa poliisinkin voimakeinot katoavat osaksi oikeuden systeemistä väkivaltaa.

Oikeudellinen väkivalta läpäisee koko oikeudellisen sfäärin. Se ulottuu kaikkialle oikeuteen: ministeriöt ja komiteat valmistelevat lakeja, lainsäätäjät säätää lain, laki käskää ja valtuuttaa, poliisi valvoo lakien noudattamista, tuomari ja hallintoviranomaiset tulkitsevat ja soveltavat lakia, tuomiot ja hallintopäätökset pannaan täytäntöön tarvittaessa pakkoa käyttäen. Siinä määrin kuin tuomioistuimet tukeutuvat argumentaatioissaan oikeustieteen esittämiin tulkintakannanottoihin ja käsitelmääritelmiin, oikeustiedekin kuuluu välillisesti tähän ketjuun. Kaikki tämä on oikeuden normaalia toimintaa, eikä sen väkivaltaiseen olemukseen kiinnitetä juurikaan huomiota. Juuri tässä on kyse oikeuden systeemisestä väkivallasta.

Oikeus on lisäksi symbolista väkivaltaa. Symboliseen väkivaltaan kuuluvat oikeuden kieli, lakien sanat ja lauseet, laintulkinnat, tuomioistuinten ennakkopäätöksistä johdettavat oikeusperiaatteet ja oikeudellisten tekstien merkitykset. Lainsäädännössä singulaarit alitetaan yleisen lain alaisiksi partikulaareiksi, joilla on lain määräämä rooli – kansalainen, työntekijä, vuokralainen, aviopuoliso, rikollinen – lain asettamine oikeuksineen ja velvollisuuksineen suhteessa toisiinsa lainalaisiin partikulaareihin ja näiden rooleihin, oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Laki symbolisoi todellisuutta ja tekee siitä lain

kaltaisen. Se asettaa ja määrittää rooleja, asemia, suhteita, instituutioita, käsitteitä ja merkityksiä, joilla on yhteiskunnassa lähtökohtaisesti auktoritatiivinen etusija suhteessa muihin diskursiivisiin ja normatiivisiin käytäntöihin. Oikeudellinen tulkinta puolestaan tuottaa päteviä oikeudellisia merkityksiä, määrää sitovasti, mitä laki sanoo ja mitä sen tulee olla. Oikeuden tekstit ja laintulkinnat oikeudellistavat niin maailman kuin sitä jakavien oikeussubjektien olemista ja kanssa-olemista. Symbolinen kielen ja tulkinnan väkivalta on erottamattomasti kytkeytynyt systeemiseen väkivaltaan.

VÄKIVALLAN YTIMESSÄ

Rikosoikeudessa oikeudellinen väkivalta on ilmeisimmillään. Rikoslaki määrittää kielletyn ja sallitun toiminnan tai riskinoton rajat. Kriminalisointi merkitsee määrätyn tekotyyppin määrittelemistä rikokseksi. Kriminalisoidut teot eivät ole rikoksia olemuksensa perusteella vaan tulevat sellaisiksi vain ja ainoastaan lainsäädäntöaktin myötä. Rikosoikeustieteilijä Allan Serlachius kirjoittaa: ”mikä teko on rikos ja mikä ei, riippuu siis kulloinkin voimassaolevasta laista” (Serlachius 1917, 19). Mutta sen jälkeen kun teko on kriminalisointiprosessissa nimetty rikokseksi eli asetettu merkitsijän ”rikos” alle merkittynä, siitä tulee osa rikollisuutta. Se ei enää olekaan rikos oikeudellisena konstruktiona, vaan siitä on tullut olemuksellisesti rikos. Konstruktion olisi voinut purkaa, mutta rikollisuuteen kuuluvan teon olemusta ei, minkä seurauksena teon dekriminalisointi on lähes mahdotonta. Näin rikoslaki luo ja luokittelee todellisuutta väkivaltaisesti.

Lainsäätäjän aloittama kriminalisointiprosessi jatkuu viranomaisten toiminnassa. Tuomioistuimet, poliisi ja muut viranomaiset tulkitsevat ja soveltavat abstraktia lakia konkreettisiin tapauksiin, minkä seurauksena ne puuttuvat rikoksesta epäiltyjen ja tuomittujen ihmisoikeuksiin, kuten vapauteen, omaisuus-

teen ja jopa elämään. Lain tulkinta rinnastuu lainsäätämiseen todellisuuden väkivaltaisena määrittelemisenä, sillä erotiikalla, että kyse on konkreettisista tapauksista. Poliisin tehtävänä on rikosten estäminen ennalta, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen tarvittavin toimenpitein. Nämä toimenpiteet ulottuvat turvallisuustarkastuksesta väkijoukon hajottamiseen, televalvonnasta kiinniottamiseen, sitomisesta ampuma-aseen käyttöön. Rikosprosessissa tuomioistuimet arvioivat, onko syytetty syyllistynyt rikokseksi määriteltyyn tekoon sekä määräävät syylliselle lainmukaisen rangaistuksen. Lain tulkintaväkivalta on erottamaton tulkinnan väkivaltaisista seurauksista. Symbolinen ja systeeminen väkivalta toimivat yhdessä rikosoikeudellisissa käytännöissä. Näin Jevgeni Pashukanis: ”Porvarillisen valtion rikosoikeudellinen tuomiovalta on organisoitua luokkaterroria, jonka ero kansalaissodan aikana käytettävistä niin sanotuista poikkeus-toimenpiteistä on vain aste-eroa” (Pashukanis 1985, 149).

Rangaistus on oikeutettu, koska syyllinen on tuomittu siihen lain perusteella laillisessa menettelyssä. Oikeuttaminen häivyttää pääsääntöisesti rangaistuksen väkivaltaisen luonteen. Kun kyse on epäinhimillisistä ja ihmisoikeuksien vastaisista rangaistuksista, kuten kuoleman- ja ruumiinrangaistuksista, niiden väkivaltaisuus on valtaosissa oikeuskulttuureja ilmeistä. Vankeusrangaistuksen kohdalla asia on päinvastainen, vaikka sen väkivaltainen luonne on ilmeinen. Nostan esiin neljä vankilaan liittyvää väkivallan elementtiä.

Ensiksi vankila riistää vapauden ja rajaa muitakin ihmisoikeuksia, esimerkiksi liik-kumis-, kokoontumis- ja sananvapautta sekä yksityiselämän suojaa. Vankila on siten sekä fyysistä ja psyykkistä väkivaltaa että väkivaltaa vangin ihmisoikeuksien loukkauksena.

Toiseksi vankila eristää rikosentekijät muusta yhteiskunnasta, perheestä, yhteisöistä ja arkipäivän kanssakäymisestä toisten kanssa sulkemalla heidät muurien sisään. Muurien sisälläkin fyysinen kosketus vierailijoiden kanssa

on sallittu vain määrätyn edellytyksin. Vangin maailma on rajattu vankilan tila-aikaan; betoniseinien ja teräsoviin, tarkkailukatseen ja pakkoreittien, järjestysmääräysten ja tilatar-kastusten, henkilökatsastusten ja kurinpitorangeistusten puitteisiin. Olemisen moninaisuus, ruumiin kulkusuunnat, kokemisen näköalat ja omien tilojen hallinta on typistetty minimiin. Yhtäältä vankila on ajan tappamista (vanki tappaa aikaa ja vangin aikaa tapetaan), toisaalta vanki velvoitetaan osallistumaan työhön, koulutukseen, toimintaan, itsestä huolehtimiseen ja asioiden hoitamiseen. Vankilassa ”valta tunkeutuu pienimpiinkin yksityiskohtiin” (Foucault 1972). Vankila riistää horisontin. Antonio Negri kertoo tästä esimerkin omalta vankeus-ajaltaan. Vankilan puutarhassa häkissä pidetty haukka ei lähtenyt häkistään kuin hätistämällä, ja senkin jälkeen se jäi kiertelemään vankilarakennuksen yläpuolelle. Näin oli, koska se ei koskaan aikaisemmin ollut nähnyt horisonttia. Negrin mukaan ”vankiselli ja vankila edustavat nimenomaan sitä, mitä elämä olisi ilman *kairosta*”, jolla hän tarkoittaa siltojen rakentamista siihen tuntemattomaan, joka johtaa vielä kokemattomaan aikaan (Melitopoulos 2008). Vankila eristää siten ruumiillisesti, psyykkisesti ja emotionaalisesti. Siksi vankila vieraannuttaa vapausrangaistukseen tuomitut, ei vain lähimmäisistä ja vankilan ulkopuolisesta maailmasta, vaan myös vankien omasta olemisesta. Eristäminen jatkuu vapautteen asti yhtä hyvin särkyneinä ihmissuhteina kuin entisen vangin leimana. Tämän leiman negatiivisuutta lisää vankien demonisointi mediassa. Rikollisuudesta ja rikollisista tuotetaan jatkuvasti uhkakuvia, niitä koskien luodaan pelkoa ja moraalista paniikkia, mikä puolestaan oikeuttaa kovempia kontrollitoimenpiteitä ja rangaistuksia, jotka puolestaan tuottavat uusia pelon kohteita, rikollisia vankeja.

Kolmanneksi vankilalla on symbolinen funktio yhteiskunnassa. Vankila toimii viimekätisenä rangaistusuhkana ja oikeusjärjestyksen kivenkovana ytimenä. Muurein, aidoin ja valvontatekniikoin eristetyt vankilarakennuk-

set – avovankiloita lukuun ottamatta – ovat konkreettisia merkitsijöitä, jotka ilmaisevat yhtäältä rikollisuuden vaarallisuutta, toisaalta oikeuden ja järjestyksen voittoa pelkoa herättävästä laittomuudesta. Vankilarakennus julistaa: täällä käytetään valtaa ja täällä valta toimii. Se ei pyri kätkemään tai naamioimaan valtaa. Michel Foucault sanoo vankilan olevan ainoa paikka, missä valta ilmenee alastomassa ja äärimmäisessä muodossaan ja missä valta on oikeutettu moraalisenä voimana: ”Minulla on hyvä syy rangaista, koska tiedätte, että on rikollista varastaa, tappaa...” (Foucault 1972).

Neljänneksi vankilan pelotevaikutuksen ideana on se, että potentiaaliset lainrikkoajat – jokainen meistä – välttävät syyllistymistä rikoksiin, vaikkei pelotevaikutus juuri toimi siellä kerran olleiden kohdalla. Vankila ei myöskään toimi vankeusrangaistusta suorittavaa sosialisovana, sopeuttavana tai parantavana välineenä – päinvastoin. Vankeusrangaistuksen seurauksena usein entistä pahempi syrjäytyminen. Suurin osa Suomessa nuorena vankilaan joutuneista ja sieltä nuorena vapautuneista syyllistyy uuteen rikokseen pian vapautumisensa jälkeen. Vankila kasvattaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta myös siksi, että syrjäytyneet, päihdeongelmaiset, köyhät sekä rodulliset ja etniset vähemmistöt ovat vankipopulaatiossa yliedustettuina. Angela Davisin mukaan Yhdysvaltain vankilajärjestelmä rodullistaa rangaistuksen ylläpitämällä historiallisia ja vallitsevia rasistisia rakenteita sekä luomalla uusia rasismien muotoja yhteiskunnassa (Davis 1998, 105). Vaikkei vankila siten toteutakaan sille asetettuja päämääriä, sitä pidetään välttämättömänä osana kriminaalipolitiikkaa ja sosiaalista kontrollia. Ilman vankilaa rikosoikeus – ja laajemmin koko oikeusjärjestys – olisi toimintakyvytön. Vankilaton oikeus on jo ennakoita poissuljettu mahdollisuus. Vankilan pitäminen itsestäänselvytyksenä on diskursiivista väkivaltaa, joka tukahduttaa ennakoita vaatimukset vankilan poistamisesta.

Vaikka vankilan epäonnistuminen on osoitettu lukemattomissa tieteellisissä tutki-

muksissa, nykyään vankila kukoistaa. Siitä on kiittäminen 1980-luvulla lanseerattua sotaa huumeita vastaan, uuskonservatiivista ”laki ja järjestys” -ideologiaa, kriminaalipolitiikan kovenemista sekä siirtymää hyvinvointikontrollivaltiosta rikoskontrollivaltioon (Garland 2001; Korander 2014). Rärkeimmin käänne näkyy Yhdysvaltain ja Iso-Britannian kriminaalipolitiikassa, mutta Pohjoismaatkaan eivät ole välttyneet tältä rangaistushakuiselta kriminaalipolitiikalta (ks. Tham 2001; Lappi-Seppälä 2013; Korander 2014, 18).

Samanaikaisesti on havaittavissa vankilan väkivaltaistumista kahdessa mielessä. Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa vankiloita on ulkoistettu monikansallisille turvayrityksille. Oikeudellisen väkivallan monopolia puretaan näin uusliberalistisen globaalin kapitalismin hengessä. Ratkaisussaan vuodelta 2009 Israelin korkein oikeus katsoi lainmuutoksen, jolla Israelin parlamentti oli hyväksynyt yhden yksityisen vankilan perustamisen, perustuslain vastaiseksi. Yksityinen vankila nimittäin loukkaa sinne suljettujen vankien perustuslaillista vapautta ja ihmisarvoa. Korkein oikeus perusteli ratkaisua kahdella argumentilla: 1) Vankien alistaminen taloudellisten näkökohtien motivoimalle yksityisyrittäkselle on erillinen vapausoikeuden loukkaus, eli se tulee lisänä sille vapauden loukkaukselle, jonka vankeusrangaistus itsessään aiheuttaa. 2) Yksityinen vankila loukkaa vankien ihmisarvoa muuttamalla heidät välineiksi, joiden ansiosta yritys tuottaa voittoa. Se ei siten riittävästi kunnioita vankeja ihmisiä. (HCJ 2605/05.)

Vankilalle – kasarmeihin, verstaisiin, tehtaisiin ja kouluhin rinnastuvana kurinpidon tilana normalisoivassa modernissa yhteiskunnassa – olennaisia ovat ruumiin kesyttämisen ja kurinalaistamisen, poikkeavuuden kontrollin ja hallinnoinnin sekä yksilön sopeuttamisen ja yhteiskuntakelpoiseksi tekemisen tekniikat (ks. Foucault 2010, 102–105).

Moderniin vankilaan verrattuna Guantanamo Bayn vankileiri – uuden sodan tuote – ilmentää uusvanhaa rankaisemistekniikkaa.

Vankileirillä ei edes pyritä ojentamaan ja sopeuttamaan vaan vain ja ainoastaan eristämään terroristeina pidetyt henkilöt. Vangit ja vankilan rutiinit eivät juuri näy mediassa. Sen sijaan kuvat vankileirin oranssihaalarisista vangeista ovat iskostuneet jokaisen mieleen. Eristämisen väkivalta ja muista ihmisistä erottamisen rituaalit kohdistuvat näkyvällä ja seremoniallisella tavalla ruumiiseen. Tämänkaltainen vankileiri on näyttämö, jolla valtio muistuttaa suvereenista voimastaan ja vahvistaa auktoriteettinsa: tuomioistuin suvereenin edustajana ”päättää elämästä ja kuolemasta” (Foucault 2010, 99), joskin vankileirin kohdalla kyse on suvereenin päätöksestä haudata vangittu elävältä vankileiriin. Jos tämä malli laajenee muihinkin vankiloihin, vankiloista tulee puhtaita eristyslaitoksia, joissa vangit on yhtäältä suljettu ulos yhteiskunnasta ja toisaalta he ovat osa kyseistä yhteiskuntaa pakkovallan, repression ja ulossulkemisen kohteina (vrt. Agamben 1998).

JURIDINEN VALTA JA

OIKEUDELLINEN VÄKIVALTA

Rikosoikeus ja sen edellyttämä rangaistusjärjestelmä on oikeuden väkivaltainen ydin. Siinä määrätty teko kielletään auktoritatiivisesti sanktion uhalla. Vankilassa – rakennuksena, tilana, instituutiona, tarkkailu- ja kontrollikäytäntöinä – oikeudellinen väkivalta ruumiillisuu. Pysähdytään hetkeksi tähän.

Foucault’n vallan eri muotojen jaottelussa vankila edustaa kurinpidollista valtaa, kun taas rikosoikeus suvereenin lainsäätäjän, kiellon ja sanktion yhdistelmänä on juridista valtaa. Jos seuraamme Foucault’ta, niin juridinen käsitys valtasuhteista ei kykene riittävällä tavalla kuvaamaan vallan pääasiallisia toimintamuotoja modernissa yhteiskunnassa. Poliittisessa ajattelussa tulisi katkaista kuninkaan kaula ja kiinnittää huomio biovaltaan, yhtäältä ruumiin kurinpitoon ja kurinpidollisiin verkostoihin

sekä toisaalta väestön hallintaan ja hallinnan tekniikoihin.

Onko laki ja siihen sisältyvä oikeudellinen väkivalta siten ainoastaan marginaalinen valtasuhteiden muoto, jonka seurauksena oikeudellisen väkivallan analyysia relevantimpaa olisi keskittyä biovaltaan? Edelleen, olenko edellä sekoittanut Foucault’n toisistaan erottamat juridisen vallan ja kurinpitovallan toisiinsa? Oikeuden – lainsäädäntö sekä oikeudelliset käytännöt ja instituutiot – ja juridisen vallan samaistaminen on kuitenkin virhe, johon Foucault ei sorru. Perinteinen tekokeskeinen rangaiseva rikosoikeus ilmentää juridista valtaa, mutta kaikki oikeus ei ole negatiivista ja repressiivistä juridista valtaa, ja toisaalta juridinen valta voi ilmetä muunakin kuin oikeudellisena. Juridisen vallan ja oikeuden väliin ei tule siten asettaa yhtäläisyysmerkkiä.

Rikosoikeus ei toimi mallina kaikille oikeudenalolle. Sopimusoikeus perustuu autonomisten oikeussubjektien vapaasti keskenään solmimiin sopimuksiin eikä suvereenin lainsäätäjän käskyihin ja sanktioihin. Universsaalit ihmisoikeudet ja konstitutionaaliset perusoikeudet tuottavat kriteerit ihmisarvoiselle elämälle ja velvoittavat valtioita turvaamaan tällaisen elämän toteutumista niin yksilöiden kuin väestön tasolla. Sosiaaliikeus on väestöön kohdistuvan sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikan väline. Toki on niin, että jos sopimuksen osapuoli rikkoo sopimusehtoja, hänet voidaan velvoittaa korvaamaan aiheuttamansa vahinko viime kädessä pakkokeinoin. Kansainvälinen oikeus puolestaan hyväksyy humanitaarisen väkivallan ihmisoikeusloukkausten estämiseksi, joten ihmisoikeudet ”ovat sekä väkivallan vastaisia että sen sisältäviä” (Petman 2012, 223). Sosiaaliikeudessa sanktiona on esimerkiksi toimeentulotuen leikkaaminen. Mutta nämä elämän, ihmisarvon, väestön ja turvallisuuden oikeudelliseen sääntelyyn ja hallintaan liittyvät sanktiot eivät tee oikeudesta negatiivista ja repressiivistä juridista valtaa. Moderni rikosoikeuskin on erkaantunut ainakin osittain juridisesta mallista. Rikosoikeus ei ole

pelkästään tekotyyppien kriminalisointia vaan arvoja ja arvostuksia tuottavaa symbolista oikeutta ja riskienhallintaa. Ja vankeusrangaistus on yhä – Guantanamoa huolimatta – elämä ja ruumista säätelevää ja ohjaavaa kurinpidollista valtaa.

Väkivalta – tai sen mahdollisuus – läpäisee koko oikeusjärjestyksen. Lakitekstit ja tuomioistuinten ennakkopäätökset, niiden tulkinta ja soveltaminen sekä seuraamukset ja niiden täytäntöönpano muodostavat väkivallan jatkumon, jossa näkyvä ja näkymätön, fyysinen, symbolinen ja systeeminen väkivalta punoutuvat yhteen kokonaisuudeksi. Väkivalta kuuluu oikeuden normaaliin toimintaan, kun taas väkivallaton oikeus ei voi toimia tehokkaasti. Mutta, kuten sanottu, oikeudellinen väkivalta ei ole sama kuin juridinen valta, joskin se voi olla myös sitä. Väkivalta ei sinänsä muuta oikeutta juridiseksi vallan muodoksi, ja väkivalta voi sinänsä olla muutakin kuin negatiivista ja repressiivistä valtaa. Tarkastelen vielä vallan ja väkivallan suhdetta toisesta näkökulmasta selvittääkseni, mitä tarkoitan oikeudellisella väkivallalla.

Hannah Arendt erottaa toisistaan vallan ja väkivallan (Arendt 1969, 50–53). Arendtille sellainen toiminta, jonka moraalinen arvo on kyseenalainen, edellyttää oikeutusta, justifiikaatiota. Väkivalta (*violence*) on aina kyseenalainen keino, ja siksi se on oikeutettava seurauksiensa kautta. Väkivalta instrumentaalisenä toimintana vaatii, että sen päämäärät oikeuttavat keinot. Poliisin käyttämä väkivalta kiinniottotilanteessa voidaan oikeuttaa rikollisen toiminnan jatkamisen estämisellä. Mikään poliittinen yhteisö ei kuitenkaan onnistu toimimaan pelkästään väkivaltaan turvautumalla. Poliittinen toiminta ei ole toisten alistamista ja pakottamista omiin tavoitteisiin ja näkemyksiin vaan ”yhdessä toimimista ja julkisuudessa ilmenemistä” (Arendt 1977, 263). Väkivallan sijasta politiikan perustana on valta (*power*). Valta kuuluu poliittisen yhteisön olemukseen ja on sellaisena päämäärä itsessään, joka ei edellytä oikeuttamista, kos-

ka sen moraalinen arvo ei ole kyseenalainen. Sen sijaan se edellyttää legitimaation. Vallan legitimaatio on taaksepäin suuntautuvaa toisin kuin väkivallan oikeutus, joka suuntautuu eteenpäin (ks. Young 2003, 258–261). Vallan legitimaatioperustana ovat perustavat lupaukset, joita esimerkiksi perustuslaki ilmentää. Valta ei perustu sopimukseen vaan yhteisön jäsenten lupaukseen, suostumukseen, vastavuoroiseen liittoumaan ja keskinäiseen yhdysiteeseen. Siten se syntyy ainoastaan kun ihmiset liittyvät yhteen tarkoituksenaan toimia. Kaikki poliittiset instituutiot ovat vallan ilmenemismuotoja ja materialisoitumisia, joita kansan elävä valta pitää yllä. Kansan elävä valta ei ole organisoitua pakkovaltaa, vaan se syntyy julkisessa keskustelussa ja toiminnassa; toimimisesta niin yhteistuumin kuin erimielisyydessä. Valta on kykyä toimia ja kykyä toimia toisten kanssa julkisessa tilassa. Tällainen valta on luonteeltaan kommunikatiivista ja konstitutiivista.

”Yleinen dilemma – joko laki on absoluuttisesti pätevä ja siksi sen legitimitetti edellyttää kuolemattoman, jumalallisen lainsäätäjän tai laki on pelkästään käsky, jonka takana ei ole muuta kuin valtion väkivaltamonopoli – on harhakuvitelma” (Arendt 1970, 193). Perinteisessä – enemmän teologisessa kuin poliittisessä – oikeuskäsityksessä laki nähdään käskyn, pakon ja kuuliaisuuden kokonaisuutena, repressiivisenä pakkovaltana ja väkivallan uhan takaamina pakkosääntöinä – siis juridisenä valtana. Arendt hakee tukea roomalaisesta oikeuskäsityksestä. *Lex* eli laki luo suhteita, yhdistää ihmisiä pitämällä yllä ja tukemalla moninaisten näkökulmien verkostoja, jotka muodostuvat julkisessa toiminnassa ja puheessa. Laki perustuu vastavuoroisiin suostutteluihin ja lupauksiin, sanojen ja toiminnan edestakaiseen vaihtoon eli praksikseen. Lain valta on valtuuttavaa ja valtaa jakavaa monikollista valtaa.

Väkivalta uhkaa tällaista lain valtaa. Kun ihmiset alistetaan väkivaltaisesti tai sillä uhkaamalla lain alamaisiksi, niin laki tuhoutuu:

”kiväärinpiipusta syntyy tehokkain käsky, joka johtaa välittömimpään ja täydellisimpään toteutuvaisuuteen” (Arendt 1969, 53). Oikeuden murentumisen tai sivuuttamisen päätepiteenä on terrori, absoluuttinen väkivalta.

Arendt, aivan oikein, ei palauta lakia jumalallisen tai maallisen auktoriteetin käskyyn, mutta samalla hän tulee poistaneeksi tai ainakin laimentaneeksi oikeuden teksteihin, tulkintoihin, soveltamisiin, käytäntöihin ja instituutioihin sisältyvän auktoritatiivisen pakon, uhan ja väkivallan. Kelsen on otettava vakavasti: oikeus ei ole pakoton järjestys. Voisimme puhua oikeudesta vain julkisena valtana, mutta tämä ei poistaisi vaan kätkeisi lakiin sisältyvän voiman ja väkivallan. Selkeän erottelun sijaan oikeudessa valta (*potestas*), voima (*vis*) ja väkivalta (*violentia*) kietoutuvat toisiinsa. Julkinen valta perustuu lakiin; tuomarin tulkinta lakitekstistä on julkisen vallan käyttöä; lain tulkinta ja soveltaminen saavat taakseen lain voiman; lainvoimainen tuomio on pantavissa täytäntöön väkivalloin; lakitekstit pakottavat subjektien singulaarisuuden ja kanssa-olemisen moninaisuuden pakottaviin luokitteluihinsa ja määritelmiinsä; luokittelu ja määritelmät oikeuttavat viranomaiset käyttämään pakkoa ja voimakeinoja; ja niin edelleen.

Arendtkin myöntää, että väkivalta ja valta ”ilmenevät tavallisesti yhdessä”, eivät luonnollisina ilmiöinä, vaan poliittisen alueelle ja ihmisille ominaisen toimintakykyyn kuuluvina (Arendt 1970, 151). Lisäksi Arendt nostaa *lexin* rinnalle kreikkalaisen *nomoksen* vallitsevasta oikeuskäsityksestä poikkeavana lakina, joka toisin kuin *lex* edellyttää poliittisen yhteisön perustavan esipoliittisen lainsäätäjän. *Nomos* asettaa rajoja luodessaan ja rajatessaan poliittisen vapauden ja tasa-arvon tilan. Samalla se määrittää syntyvän poliittisen yhteisön identiteetin sekä vetää rajalinjan julkisen ja yksityisen välille. Arendt myöntää, että *nomoksen* alkuperässä ja olemuksessa on jotakin väkivaltaista, sillä perustaessaan poliittisen yhteisön lainsäätäjä säätää kaikkia velvoittavat rajat (Breen 2012, 26–28). Jos oikeus on *lex* ja

nomos, niin se ei voi välttää väkivaltaisuuttaan, mikä ei siis ole sama asia kuin juridinen valta.

OIKEUDEN MÄÄRITTÄMÄTTÖMYYS

Vaikka pidän kiinni siitä, että oikeudellinen väkivalta on sisäisenä jokaisessa laissa, laintulkinnassa sekä oikeudellisissa käytännöissä ja instituutioissa, niin Arendtin esiintuomisella oli tarkoituksensa: oikeudessa valta ja väkivalta sekoittuvat toisiinsa. Vaikka väkivalta on olennainen ja välttämätön osa oikeuden olemusta, niin oikeusvaltion oikeus ei ole yksinomaan repressiivistä väkivaltaa.

Oikeus ei ole pelkästään pätevien lakien ja vakiintuneiden laintulkintojen suljettu tila ja pysähtynyt aika, sillä siihen sisältyy aina ajallisten ja tilallisten pakolinjojen potentiaalisuus. Oikeus ei ole vain oikeusnormien paikoillaan pysyvä koherentti hierarkkinen systeemi vaan myös – tai pikemminkin – horisontaalisten ja jatkuvasti aaltoilevien tasanteiden muodostelma. Siten oikeusnormien kokonaisuutta ei tule jäsentää niinkään systeeminä, maaperään juurtuneena puuna vaan dynaamisena rihmastona, jota eivät pidä kasassa alkuperä tai normatiivinen perusrakenne vaan moninaiset ja muuttuvat kytkökset ja linkit (ks. Bruncevic 2014, 84–89). Tätä oikeuden pysäytyneisyyden ja avoimuuden jännitettä voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta, jotka ovat oikeudellinen ratkaisutoiminta, oikeussubjekti ja oikeudenmukaisuus.

Oikeudellinen ratkaisutoiminta. ”Me alati luomme ja ylläpidämme oikean ja väärän, laillisen ja laittoman, pätevän ja pätemättömän maailman” eli normatiivisen maailman (Cover 1983, 4). Oikeus on yksi osa tätä normatiivista maailmaa. Sellaisena oikeus ei ole vain oikeussääntöjen kokonaisuus vaan myös meidän maailmamme, maailma, jossa me asumme. Tähän maailmaan kuuluvat oikeussääntöjen ohella oikeusperiaatteet, tulkinnalliset sitoumukset, tuomioistuinten ennakkopäätökset

sekä teorit, myytit ja tarinat oikeudesta. Myös oikeudenmukaisuus on osa tätä maailmaa; samoin toiseus, vastakkaiset tulkinnat, käsitykset, mielikuvat, tahtotilat ja halut.

Jos normatiivinen maailma olisi aukoton ja ristiriidaton koherentti systeemi, jos oikeusnormilla olisi yksi ainoa tulkinta ja tosi merkitys, oikeus olisi täydellisen itseriittoinen systeemi. Oikeusnormien ja -käsitteiden tosi-olemuksen voisi löytää jokainen juristin ammattitaidon omaava. Jos oikeusjärjestyksellä olisi takuumiehenä Toinen (Luonto, Jumala, Pyhät Kirjoitukset, Ihmisoikeudet), joka tarvittaessa täyttäisi oikeusjärjestykseen sisältyvät puutteet ja ratkaisisi sen sisäiset ristiriidat, niin oikeussubjektit olisivat absoluuttisen lain täydellisiä alamaisia. Mutta koska näin ei ole, oikeusjärjestys jää vaille absoluuttista perustaa. Ei ole lain Toista.

Vallitsevaa oikeutta voi muuttaa poliittisten kiistojen, kamppailujen ja kumousten kautta. Mutta oikeus systeemis-symbolisen väkivallan normeina ja käytäntöinä sisältää jo itsessään vastatulkintojen, kiistelevien diskurssien, eripuraisen väkivallan voimavirtoja. Ei ole yhtä ainoaa oikeaa tulkintaa, ratkaisua tai lain soveltamista. Abstraktit lait ja tuomioistuinten ratkaisusta johdettavat yleisesti sovellettavissa olevat oikeusnormit voidaan nähdä oikeudellisena arkistona, joka aktualisoituu konkreettisen tapauksen yhteydessä. Laki saa mielensä ja merkityksensä näissä aktualisoinnin tapahtumissa, jotka eivät ole lain täysin ennalta määräämiä. Lakitekstien monimerkitysisyys, oikeussääntöjen väliset ristiriidat, oikeusperiaatteiden keskinäinen kilpailu (esimerkiksi omistusoikeus ja vastuu ympäristöstä), oikeudellisten käsitteiden potentiaalit, oikeusjärjestyksen välttämätön aukollisuus johtavat siihen, että oikeuden normatiivinen maailma on avoin kiisteleville merkityksille, erimielisille tulkinnoille, vaihtoehtoisille painotuksille, käsitteiden uudelleen määrittelylle, laajenevalle tasa-arvolle, taisteleville oikeuksille. Siten oikeudessa on itsessään oman muutoksensa potentiaalit ja oman (osit-

taisen) kumoamisensa välineet ja argumentit. Oikeudellinen väkivalta sisältää siten myös vastarinnan väkivallan, joka on aktivoitavissa kapinallisen juridisen argumentaation kautta.

Oikeussubjekti. Oikeus osana normatiivista maailmaa ei vain alista singulaaria partikulääriksi oikeussubjektiksi vaan myös synnyttää oikeuksia ja velvollisuuksia kantavan oikeussubjektin. Oikeus konstituoitui oikeussubjektille vapauspiirin ja toimintavapaudet, valtuuttaa oikeussubjektin toimimaan autonomisena subjektina suhteessa itseensä, toisiin oikeussubjekteihin ja yhteiskuntaan sekä linkittää oikeussubjektit toisiin oikeussubjekteihin. Oikeus osana kulttuurin symbolista järjestystä on jaettu merkitysjärjestelmä, joka tuottaa mieltä, tietoa ja valtaa. Oikeussubjektit kykenevät ilmaisemaan itsensä, halunsa, tarpeensa ja tavoitteensa oikeuden kielellä. Se tekee itselle mahdolliseksi ennakoida toisten käyttäytymistä. Oikeus luo yhteisiä julkisia tiloja ja jaettuja symbolisia maailmoja, yhteyksiä ja siltoja oikeussubjektien välille. Se antaa kriteerit oikean ja väärän määrittämiseksi, mikä mahdollistaa eri toimintojen julkisen ja läpinäkyvän arvioinnin. Merkitystä ilman merkityksen jakamista ei ole, ja oikeuden eräs merkittävä tehtävä on toimia merkityksen jakamisen tilana. Oikeussubjektit voivat käyttää lakeja ja tuomioistuinnratkaisuja resursseina. Oikeutta voidaan hyödyntää välineenä vaikkapa vähemmistöihin kohdistuvaa institutionaalista sortoa, taloudellista eriarvoistumista tai pääoman harjoittamaa riistoa vastaan.

Oikeuden määrittämä normatiivinen tila asettaa oikeussubjektit määrättyyn asemien, suhteiden, oikeuksien ja erojen järjestelmään, mutta samanaikaisesti tämä tila jättää tilaa singulaarisuuksille ja niiden liikkeelle. Kun oikeus kohtaa singulaarin, jolla ei ole lain säätämää asemaa (paperiton), konkreettisen ongelman, johon laki ei kykene antamaan vastausta (paperiton kahdeksanvuotias ilmoitetaan peruskouluun), tai ilmiön, joka on lain näkökulmasta tuntematon, koska sitä ei ole luokiteltu tai määritelty (omistusoikeus

rakennuksen seinässä olevaan graffitiin), niin tällaisessa singulaarissa kohtaamisessa abstraktien lakien tyrehdyttämä oikeuden sisäinen liike herää eloon. Tällaisessa liikkeessä oikeus järjestettynä tilana saattaa muuttua tai murtua mahdollisuuksia, merkityksiä ja käsitteitä avaavaksi tilaksi. Tällöin kyse ei ole abstraktin lain teknisestä soveltamisesta konkreettiseen tapaukseen tai oikeusdogmatiikasta vaan oikeutta luovasta tapahtumasta, jota ei pidä jättää vain tuomarin tehtäväksi (ks. Deleuze 1995, 169). Oikeus pannaan haastamaan oikeus. Oikeus voi näin olla vapauttavaa sekä voimauttavaa, ja oikeuden luovaan liikkeeseen voivat osallistua muutkin kuin lain auktorisoimat toimijat. Kyse on oikeuden alueen leikkaavista pakolinjoista, jotka kyseenalaistavat säädettyjen oikeuksien rajat ja vakiintuneiden tulkintojen oikeellisuuden.

Oikeudenmukaisuus. Oikeuden käsitteeseen sisältyy jo lupaus oikeudenmukaisuudesta. Oikeus on sitoutunut oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen. Tuomioistuimen ratkaisu on kyllä väkivaltainen, mutta samalla se on – tai sen tulisi olla – oikeudenmukaisuussuuntautunut. Oikeudenmukaisuuden täydellistä toteuttamista ei mikään oikeusjärjestys tavoita. Näin on, koska kaikki järjestykset ovat jossain määrin puutteellisia ja koska ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa käsitystä siitä, mitä oikeudenmukaisuus on. Voimassaoleva oikeus on tässä mielessä aina epäonnistunut. Tämän epäonnistumisen ei kuitenkaan pidä johtaa kyyniseen oikeudelliseen vallankäyttöön, vaan se edellyttää oikeutta aina yhä uudelleen tavoittelemaan tavoittelemisen arvoista, ennalta sisällöllisesti määrittelemätöntä oikeudenmukaisuutta. Oikeus toteutuu ja toimii siten oikeudenmukaisuuden vaateen ja väkivallan realiteettien, oikeudenmukaisuuden toteuttamisen ja siinä epäonnistumisten, pätevän oikeuden todellisuuden ja oikeudenmukaisuuden vision välisessä ajallisessa jännitteessä (Sarat 2001, 6).

Oikeuden lupaama oikeudenmukaisuus on oikeudessa, ei kirjoitettuinä sääntöinä ja pe-

riaatteina, vaan lupauksena ja vaateena. Tätä ei pidä ymmärtää niin, että oikeudenmukaisuus olisi jokin utopia tai aina vasta tulossa oleva väkivallattoman oikeudenmukaisuuden aikakausi. Tällainen ajattelu nimittäin johtaa konservatiivis-passiiviseen olemassa olevan asiantilan sietämiseen oikeudenmukaisuutta odotellessa. Kyse on sitoutumisesta oikeudenmukaisuuteen, mikä ei tarkoita pelkästään kriittistä asennetta, joka paljastaa ja osoittaa pahuuksia, vääryyksiä ja epäoikeudenmukaisuuksia. Lisäksi oikeudenmukaisuuteen sitoutuminen edellyttää jatkuvaa oikeudenmukaisuuden luomista, varmentamista ja myöntämistä. Tämä ei ole vain filosofista sitoutumista vaan sitä edellytetään myös tuomarilta, jonka on kannettava vastuu oikeudenmukaisuudesta oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa: tuomarin on tulkittava ja sovellettava lakia kunnioittan tilannekohtaista oikeudenmukaisuutta (ks. Lindroos-Hovinheimo 2013). Jokainen konkreettinen tapaus, tilanne ja tapahtuma vaatii oikeudenmukaisuuden vahvistamista. Tällaisena oikeudenmukaisuus ei ole järjen osallistumisesta universaalien oikeudenmukaisuuden ideaan, mutta kyseinen oikeudenmukaisuuskäsitys ei ole myöskään relativistinen. Pikemminkin kyse on todellisesta oikeudenmukaisuudesta tässä ja nyt, singulaariin tapaukseen, tilanteeseen ja tapahtumaan kuuluvasta universaalista oikeudenmukaisuudesta, joka on vahvistettava. Sitoutuminen oikeudenmukaisuuteen on singulaarin universaalien oikeudenmukaisuuden myöntämistä.

LAKI JA JÄRJESTYS

Tällaista oikeudenmukaisuuden lupausta ja sitoutumista oikeudenmukaisuuteen ei sisälly totalitaristiseen poliisivaltioon, joka tavoittelee jokaisen mielen ja ruumiin alistamista ehdottomalle järjestykselle. Oikeus ei myöskään palaudu absoluuttiseen suvereeniin, joka viime kädessä voisi sanella julistamiensa

oikeusnormien todellisen merkityksen lopettaen lopullisesti oikeuden ja yhteiskunnankin järjestystä horjuttavat tulkintaerimielisyydet. Ihmisoikeusnormit sitovat konstituution valtuuttamaa lainsäätäjää; lainsäätävä saattaa kieltäytyä kumoamasta tuomioistuinten ihmisoikeuksien vastaisiksi katsomia lakeja vedoten demokratiaperiaatteeseen; tuomioistuinten tulkintoja ihmisoikeuksien sisällöstä voidaan kyseenalaistaa. Kuten on jo todettu, moderni oikeus ei ole sama asia kuin juridinen valta.

Vaikka oikeus kuvattaisiin ja käsitettäisiin suljettuna, hierarkkisenä ja koherenttina systeeminä, niin se ei kykene tukahduttamaan oikeuden normatiiviseen maailmaan sisältyviä aukkoja, puutteita, monimerkityksisyyksiä, ratkeamattomia ristiriitoja, avoimia arvopunintoja. Oikeuden rihmastot rakentaen purkavat jatkuvasti oikeuden juurtunutta puuta. Vaikka oikeus määrittää oikeussubjektia, niin oikeuden tilassa oikeussubjektilla on runsaasti tilaa liikkua lain vastaisesti, lain katve- ja reuna-alueilla, oikeudellisen kontrollin ja pakkokeinojen ulottumattomissa. Oikeussubjekti kykenee aina myös kyseenalaistamaan lain

määrittelemät asemansa sekä itseään koskevat laintulkinnat ja -sovellutukset.

Siten ”laki ja järjestys” ei ole niin itseselvää sanapari kuin voisi luulla. Oikeus on edellytys yhteiskunnan järjestykselle, turvallisuudelle ja rauhalle, kuten alussa esitetyt tarinat oikeudesta kertovat. Mutta oikeuteen sisältyy rakenteellinen epävakaus, joka ei ole satunnaista vaan oikeudelle ominaista. Vain palauttamalla oikeus täysin konkreettiseen yhteiskuntajärjestykseen tai suvereenin käskyyn laki ja järjestys voitaisiin samaistaa. Mutta jos hahmotamme oikeuden niin kuin olen tässä tehnyt, oikeus ilmenee monitahoisena valtasuhteiden, väkivallan ja vastarintojen rihmastona. Siten samalla kun oikeuden väkivaltainen olemus paljastetaan, on yhtäältä purettava lain ja järjestyksen kytkentää ja toisaalta houkuteltava esiin oikeudessa piileviä erimielisyyksiä, kiistoja ja vastavoimia sekä oikeudenmukaisuuden tapahtuman mahdollisuuksia. Tämä ei muuta miksikään sitä, että yhtäältä moderni oikeus ei ole sama kuin juridinen valta, toisaalta (moderni) oikeus ei ole väkivallaton rauhantila.

KIRJALLISUUS

- Agemben, Giorgio (1998) *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Käännös Daniel Heller-Roazen. Stanford University Press, Stanford.
- Arendt, Hannah (1969) *On Violence*. Harcourt Brace & Company, New York.
- Arendt, Hannah (1970) *Crises of the Republic*. Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Arendt, Hannah (1977) *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*. Penguin, Harmondsworth.
- Austin, John (1995) *The Province of Jurisprudence*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Benjamin, Walter (1977) ”Zur Kritik der Gewalt”. *Gesammelte Schriften*, II.1. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 179–203.
- Bentham, Jeremy (1843) ”Anarchical Fallacies”. *The Works of Jeremy Bentham*, Vol. 2. Simpkin, Marshall & Co, Edinburgh, 489–534.
- Breen, Keith (2012) ”Law beyond Command? An Evaluation of Arendt’s Understanding of Law”. Teoksessa Marco Goldoni & Christopher McCorkindale (toim.), *Hannah Arendt and the Law*. Hart Publishing, Oxford & Portland, Oregon, 15–34.
- Bruncevic, Merima (2014) *Fixing the Shadows. Access to Art and the Legal Concept of Cultural Commons*. Juridiska institutionens skriftserie 016, Göteborg.
- Brusiini, Otto (1944) ”Oikeudellisesta ajattelusta”. *Valvoja* 22, 133–140.
- Cover, Robert (1983) ”The Supreme Court 1982 Term. Foreword: *Nomos* and Narrative”. *Harvard Law Review* 97:4, 4–68.
- Cover, Robert (1986) ”Violence and the Word”. *The Yale Law Journal* 95:8, 1601–1629.
- Davis, Angela Y. (1998) ”Racialized Punishment and Prison Abolition”. Teoksessa *The Angela Y. Davis Reader*. Blackwell, Oxford, 96–107.
- Deleuze, Gilles (1995) *Negotiations, 1972–1990*. Käännös Martin Joughin. Columbia University Press, New York.

- Foucault, Michel (1972) "Les intellectuels et le pouvoir. Entretien de Michel Foucault avec Gilles Deleuze". *L'Arch* 49, 3–10. <http://libertaire.free.fr/MFoucault110.html> (vierailtu 15.10.2014).
- Foucault, Michel (2010) *Seksuaalisuuden historia*. Suomentanut Kaisa Sivenius. Gaudeamus, Helsinki.
- Garland, David (2001) *The Culture of Crime. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford University Press, Oxford.
- Hegel, G.W.F. (1994) *Oikeusfilosofian pääpiirteet eli luonnonoikeuden ja valtiotieteen perusteet*. Suomentanut Markus Wahlberg. Kustannus Pohjoinen, Oulu.
- Hobbes, Thomas (1999) *Leviathan eli kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muoto ja valta*. Suomentanut Tuomo Aho. Vastapaino, Tampere.
- Kelsen, Hans (1968) *Pubhas oikeusoppi*. Suomentanut Olli Nikkola. Werner Söderström, Helsinki.
- Kant, Immanuel (1991) *Die Metaphysik der Sitten*. Werkausgabe, Band VIII. Suhrkamp, Frankfurt am Main.
- Korander, Timo (2014) *Rikottujen ikkunoiden nollatoleranssi. Tutkimus New Yorkin rikostorjunnan uskonservatiivi-mallista Suomessa*. Turun yliopiston julkaisu C.390, Turku.
- Lacan, Jacques & Cénac, Michel (2006) "A Theoretical Introduction to the Function of Psychoanalysis in Criminology". Teoksessa Jacques Lacan, *Écrits*. Käännös Bruce Fink. Norton, New York & London, 102–122.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2013) "Kriminaalipolitiikan muutostrendit". Teoksessa Raimo Lahti (toim.), *Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle*. Forum Iuris, Helsinki, 7–52.
- Lindroos-Hovinheimo, Susanna (2013) *Justice and Ethics of Legal Interpretation*. Routledge, Abingdon & New York.
- Melitopoulos, Angela (2008), *The Cell. Antonio Negri* (DVD). ActarD, Barcelona.
- Pashukanis, Jevgeni (1985) *Valittuja teoksia yleisen oikeus- ja valtioteorian alalta*. Progress, Moskova.
- Petman, Jarna (2012) *Human Rights and Violence. The Hope and the Fear of the Liberal World*. Faculty of Law, University of Helsinki, Helsinki.
- Platon (1999) Kriton. *Teokset I*. Suomentanut Marianna Tyni. Otava, Helsinki.
- Sarat, Austin (2001) "Situating Law Between the Realities of Violence and the Claims of Justice". Teoksessa Austin Sarat (toim.), *Law, Violence, and the Possibility of Justice*. Princeton University Press, Princeton, NJ, 3–16.
- Serlachius, Allan (1917) *Suomen rikosoikeus pääpiirteittäin*. Tietosanakirja-osakeyhtiö, Helsinki.
- Tadros, Victor (1998) "Between Governance and Discipline: The Law and Michel Foucault". *Oxford Journal of Legal Studies* 18:1, 75–103.
- Tham, Henrik (2001) "Law and Order as a Leftist Project? The Case of Sweden". *Punishment & Society* 3:3, 409–426.
- Tuori, Kaarlo (2000) *Kriittinen oikeuspositivismi*. WSLT, Helsinki.
- Young, Iris Marion (2003) "Violence against Power: Critical Thoughts on Military Intervention". Teoksessa Deen K. Chatterjee ja Don E. Scheid (toim.), *Ethics and Foreign Intervention*. Cambridge University Press, Cambridge, 251–273.
- Žižek, Slavoj (2008) *Violence. Six Sideways Reflections*. Profile Books, London.

 OIKEUSTAPAUKSET

- H CJ 2605/5 The Human Rights Division, The Academic Center for Law and Business v. Minister of Finance (November 19, 2009).